

SECI KAVRAMI VE SECİNİN DİVANÜ LUGATİ'T-TÜRK'TE YER ALAN SAVLARDA İNCELENMESİ

The Term “Sadjh” (Prosemetric) and its Treatment in the Divanü Lugati't-Türk

Le concept de prose rimée et étude d'exemples dans les dits du Divanü Lugati't-Türk

Ayşe YILDIZ*

ÖZET

Seci, Türk nesrinin “cümlecik” adı verilen fıkra sonlarındaki kelimelerinin son ses uyumuna dayalı ahenk unsurlarından biridir. Bu yazıda eski Türk nesrinde önemli bir yere sahip olan secinin tanımı, tarihi gelişimi ve Türk edebiyatındaki yeri ve Divanü Lugati't-Türk'ten seçilen simetrik yapıdaki savlarda seciyi ve inşa elemanlarını incelemek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Seci, Nesir, Sav, Divanü Lugati't-Türk.

ABSTRACT

Sadjh is one of the harmony elements of Turkish literature based on the concordance of the last voices of the words placed at the end of the intervals which are called clauses. This article has aimed to analyze the definition, the historical development and place of sadjh in Turkish literature. We also analyze sadjh in symmetrical “sav”s, chosen from the Divanü Lugati't-Türk, and their structure.

Key Words

sadjh (seci), prose, sav (proverb) Divanü Lugati't-Türk.

Secinin Tanımı Tarihi Gelişimi ve Tasnifleri

Sözlüklerde güvercin kumru ve bunlara benzer güzel ötüşlü kuşların sesi anlamına gelen seci, “sacaa” fiilinden türemiş Arapça bir kelimedir. Bu fiilin, “arı vızıltısı”, “şeytan sesini taklit eden keskin bir ses”, “cinlerin keskin sesi”, “güvercin sesi” ve “deve homurtusu anlamları da bulunmaktadır (Fischer 1955,72). Bir edebiyat terimi olarak seci, nesirde fasıla adı verilen kısımların bitiş kelimelerindeki uyum anlamında kullanılan bir söz sanatıdır. Seci kelimesini Sümer dilindeki “şugitu” ve bu kelimenin müennesi olan “şegu” ile etimolojik açıdan bağdaştırırlar ve Akadca ve İbranice'deki “şg” ile Arapça'daki “sc” harflerini içeren kelime köklerinin ilişkili olduğunu iddia edenler de vardır. Sümerce'deki “şugitu” ve “şegu” kelimeleri, tapınaklarda, resmî görevle kâhinlik yapan kutsal köleleri ifade eder (Beill 1995,735), Arap Edebiyatında da kâhinlerin sözlerinin secinin görüldüğü ilk örnekler olarak gösterilmesi sebebiyle, Sümerce'deki “şugitu” ve “şegu” sözlerinin seci kelimesiyle kökende etimolojik bir birlik sağladığı doğru gibi görünmektedir.

Seciyi “nesir kafiyesi” olarak adlandıranlar da vardır (Saraç 2000, 225; Çöğenli vd. 1991,57; Olgun 1994, 131-132; Özön 1954, 233; Dirioz 1980, 255; Akalın 1966,140-141) Nesirde fasıla sonlarının aynı harfte birleşmesi demek olan seciyi, nesrin kafiyesi olarak kabul edenler, revî harfinden sonra tekrarlanan harfleri, şiirdeki redife denk tutup, redifin kafiyeye bir katkısı olmadığı gibi, nesirde tekrarlanan bu kısmın da seciye bir katkısı olmadığını ileri sürerler. Bu görüşe göre, seci kelimenin bünyesindeki aslı harftir, ekler seci oluşturmazlar.

Seci cümle içinde müzikalite yaratarak, ona bir ahenk verir. Başta teşbih ve mecazlar olmak üzere, çeşitli söz ve anlam sanatlarının kullanımı da secili nesrin özelliklerindedir. Bu özelliklerin aynı zamanda şiire ait unsurlar olması, o devrin edebiyat anlayışının şiiri merkez almış olması sebebiyle nesre de şiirsel bir takım özelliklerin girmiş olabileceği düşüncesini uyandırmaktadır.

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

İlk edebî şeklin nazım mı yoksa nesir mi olduğu yönünde süregelen tartışmalarda nazımın nesirden önce oluştuğu kabul görmüştür. İlk nazım şekilleri bugünkü anlamda şiirsel bir takım özellikler taşımamakla birlikte yazıya geçirilmeden de kendilerine yaşama alanı yaratan kafiyeli ifadelerdi. Kafiye'nin nazımdan nesre geçme süreci ile secinin nazımla birlikte ya da onun akabinde ancak edebî nesirden daha önce oluştuğu yolunda görüşler ileri sürülmektedir (*Ateş 1966, 307-308*) Kafiye, yazıya geçirilmeyen edebî ürünlerin yaşama sürecinde fonksiyonel bir görev üstlenmekle birlikte şiirin kullandığı ahenk unsurlarından biridir. Bu ahenk unsurundan nesir de yararlanmak istemiş ve böylelikle seci sanatı doğmuştur (*Defne 1988,115*). Kaynakların çoğunda seci nesre ait bir sanat olarak gösterilmişse de, bazı kaynaklarda nesrin yanında nazımda da seci olabileceği ifade edilmiştir (*Akdemir 1999,314-316; Kutlu 1990, 480; Çöğenli vd.1991,57*). Mesela Hikmet Akdemir, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*'nde, seciyi tasnif ederken, "meştur seci" adlı bir kısımdan bahsederek bunun sadece şiire mahsus bir seci olduğunu, beytin her bir mısraında diğerine muhalif iki seci bulunmasına bu ismin verildiğini ifade eder (*Akdemir 1999, 315*). Ahmet Cevdet Paşa da, *Belâgat-ı Osmaniye*'de seciyi mutarrafla, mütevazî ve murassa olarak üçe ayırdıktan sonra bunlara mensur örneklerin yanında bir de "şürden nazîri" ifadesiyle birer beyti örnek olarak vermiştir (*Ahmed Cevdet Paşa 2000; 116-117*). *Mebani'l-inşa*'dan önceki belâgat kitaplarında seci için şiir örnekleri de verilmiştir. *Sanayi-i şiiriyye ve İlm-i bedî*'de mensur örnekler yanında seci için manzum örnekler de yer alır. Süleyman Paşa'nın *Mebani'l-inşa* adlı belâgat kitabında seci, nesre ait bir sanat olarak kabul edilmiştir. Secinin şiirde de olduğunu iddia edenler, şiirde bir beytin iki mısraının kafiyeli olmasını seci kabul ederler. Ancak klâsik edebiyatta tüm kaside ve gazellerin matla beyitleri bu tarzdadır.

Eski belâgatçiler, seciyi kendi içinde bir takım bölümlere ayırmışlardır. Bu sınıflandırmayı iki grup altında incelemek mümkündür: Klâsik tasnif ve Recâizâde Ekrem'in tasnifi. Klâsik tasnif, Arap belâgatının özelliklerine ve oradaki seci tasnifine göre belâgatçılarımızın seciyi, "mutarrafla", "mütevazî" ve "murassa" olmak üzere üçe ayırmalarıdır (*Saraç 2000, 225-227; Ateş; Ahmed Cevdet Paşa 2000,116-117*).

Mutarrafla seci: Fasıla adı verilen cümleciklerin farklı vezinlerde bulunmalarıyla oluşan seciye verilen addır. Mutarrafla secide fasılalardaki son harf uyumu dışında hiçbir şart aranmaz. *Belâgat-ı Osmaniye*'de Mutarrafla seci için şu örnek verilmiştir: "Talebe ilm-i belâgatı ikmâl ettiler. İlm-i Hukûkda epeyce kesb-i kemâl ettiler." (*Ahmed Cevdet Paşa 2000,116*) Bu cümlesindeki "ikmâl" ve "kemâl" kelimelerindeki uyum bunu örneklemektedir. Tazarrunname'den alınan aşağıdaki ibare de mutarrafla seci örneğidir.

İlâhî şol arı canlarının tahâretleri için
İlâhî şol yıkık gönüllerün imâretleri için

Yekta Saraç, seci tasnifinde dile getirilen vezin uyumunun Arapça'da kelime türetmek için kullanılan bablar olmadığını, tıpkı aruz vezinleri gibi hecelerinin açık ya da kapalı olmasına bağlı olduğu görüşündedir (*Saraç 2000,225*). Mutarrafla seciyi de farklı vezindeki kelimelerin son harflerinin aynı olması şeklinde tanımlayarak iki fıkra sonunda bulunduğu varsayılan "elmas" ve "iltimas" kelimelerindeki "s" harflerinin uyumunu, buna örnek gösterir (*Saraç 2000, 225*).

Mütevazî seci: Fasıla sonlarındaki harflerin yanı sıra, vezinlerinin de aynı olması şartıyla sağlanan seciye denir (*Saraç 2000, 226; Çöğenli vd. 1991, 57; Ateş 1966,309; Olgun 1994,131*).

gerçi ki şîr ile külli iştihâr

bulmamış

ve bir mahlas ihtiyâr

ile ebyâtına tedvîne râğbet kılmamış.

Murassa seci: Tarsi adı da verilen bu seci çeşidinde, bir cümlecikte yer alan her bir kelimenin diğer cümlecikteki karşılığı ile hem vezin hem de kafiye açısından denk olması gerekir. Ahmed Hamdi, murassa seci için sec-i müvazî ismini kullanmıştır. Tanım yaparken buna murassa seci isminin verildiğini de söylemiştir. "Sec-i müvâzîdir ki iki fıkranın cemî veya ekser kelimeleri vezinde ve aded-i hurûfda ve harf-i revîde muvâfakat etmesidir ki buna sec-i murassa da-hi deniyor" (*Ahmed Hamdi 1293,118-119*).

Ol âyet-i mensûh gibi memnû'l-amel

Ben ümmet-i memsûh gibi maktû'l-emel

bir sultândur ki cemi' 'âlem saltanatına sultân-ı kâyim
 bir sübhândur ki Her mevcûd tesbîhine kâvî vü dâyim

Tazarruname'den alınan yukarıdaki fıkra da murassa seciye örnektir.

Klâsik şiirdeki paralel yapılar, tekrarlar, konuşma dilinden yazı diline aktarılmış söz ve anlam grupları fonksiyoneldir. Nesirde, özellikle müsecca denilen üslûbun kullandığı, murassa secide de yapı olarak başlı başına bir değer ifade eden örnekler vardır. Sinan Paşa'nın *Tezki-retü'l-evliyâ* adlı eserinden alınan aşağıdaki fıkra buna örnektir.

her demde nefesi nefha -i Rahmânî idi
 ve her sâ'atde vücûdı bekâ -yı hakkânî idi

Yukarıdaki ifadede tablolaştırarak dikkati çekmeye çalıştığımız nokta, sadece ifadenin seçili kısmı değildir. Aynı zamanda fıkroda alt alta yazılmış olan kelimeler arasındaki anlam yakınlığı da dikkat çekicidir. “ve” bağlacım iki cümleciği bağladığı için, “idi”yi de her iki cümlecikte, görülen geçmiş zamanda bildirme görevini üstlendiği için ortak unsur olarak düşünürsek, demde/sâ'atde, nefesi/vücûdı, nefha-i/bekâ-yı, Rahmânî/hakkânî kelimeleri bu ifadede inceleyeceğimiz kelimelerdir. *Dem*, soluk, nefes anlamının yanında, vakit, sâat ve zaman anlamına sahip bir kelimedir. Diğer cümlecikte paraleli olan kelime ise saattir. Bu iki kelime cümle içerisinde yönelme (datif) eki almış durumdadır. *Nefes*, soluk, zaman ve an anlamlarına gelir. Var olma anlamına gelen vücûtle yakın anlamlı olup her iki kelime de cümlede yükleme (akuzatif) eki almış durumdadır. *Nefha*, nefes, güzel koku ve rûzgâr anlamlarında bir kelimedir. *Bekâ* ise, devam, sebat ve bakilik anlamlarındadır. Her iki kelime de tamlanan durumunda olup izafet kesresi kullanılmıştır. *Rahmânî*, Allah'tan gelen ve hayırlı olan demektir. *Hakkânî* ise, hak ve adalete uygun anlamındadır. İslâm inancında Tanrı'nın rahman sıfatının yanında adil sıfatı da olup, adalet sürekli olarak vurgulanan bir kavramdır. Bu bağlamda iki kelime birbiriyle anlam açısından yakın olarak ilgilidir. Her iki kelimedede nispet i'si kullanılmıştır.

Klâsik tasnifte seci yukarıda tanım ve örnekleri verildiği şekilde üç kısma ayrılmasına rağmen, belâgatçılarımızdan bazıları, İran belâgatçılarından etkilenecek, mutarraf, mütevazî ve murassa seciye bir de mütevazî seciyi eklemiştir. Mütevazî seci, fıkraların sonundaki kelimelerde sadece vezin uygunluğu olması, harflerde uygunluk olmamasıdır. Ankaravî, seciyi *mütevazî*, *mutarraf* ve *mütevazî* olarak üç kısma ayırır. Şeyh İsmail Ankaravî *Miftahü'l-belâga ve Misbahü'l-fesaha*'sında mütevazî secinin seci kategorisinde değerlendirilmemesi gerektiğini, nesirdeki secinin nazımdaki kafiyeyle denk olduğunu, şiirde uyak yoksa buna kafiye denilemeyeceği gibi, nesirde de fasılaların son harfleri arasında herhangi bir uyum söz konusu değilse buna seci denilemeyeceğini ileri sürer ve mütevazî seciyi seci olarak kabul etmez (*Ülken* 1990; 45-46).

Aslı *pâk tıyneti sâf, cevheri şerîf tab'î kerîm*

Örneğindeki, pâk-sâf ve şerîf-kerîm kelimeleri Tahir Olgun'un Edebiyat Lugatı'nda mütevazî seciyi (ya da müvazene'yi) örneklendirmek için kullanılmıştır (*Olgun* 1994, 131). Örnekte *pâk* ve *sâf* ile *şerîf* ve *kerîm* kelimeleri aynı vezinde fakat son ses uyumu göstermeyen kelimeler olarak verilmiştir. Şerîf ve kerîm kelimelerinin her ikisi de Arapça kökenli ve fa'îl vezindedir. Kelimeler arasında son ses uyumu yoktur ama vezinle sağlanmış bir ahenk söz konudur. Ancak yine örnekte pâk ve sâf kelimeleri birbiriyle vezin açısından uyumlu iki kelime olarak gösterilmiştir. Oysa pâk, Farsça, sâf ise Arapça bir kelimedir. Farklı iki dile mensup kelimeler arasında vezin uyumu söz konusu olamaz. Künhü'l-ahbar'dan alınan aşağıdaki ibarede yer alan şerîf ve sa'îd kelimeleri de ortak bir son seste birleşmedikleri, sadece vezin açısından benzerlik gösterdikleri için mütevazî seciye örnek olarak gösterilebilir:

Lisân-ı kalemeden beyâz-ı rakama gelmesi bir sâ'at-i sa'îdde

vukû' bulup

belki ekser-i kevâkibün burc-ı şerîfde

ittifâkına rast gelüp

Recaizâde Ekrem'in seci için yaptığı tasnife göre, seci, seci-i mutlak, seci-i rabtî (seci-i mukayyed) ve mefruk olmak üzere üçe ayrılır. Ekrem'in bu tasnifine esas olan nokta secilerin cümle ya da fıkra içindeki yeridir. Ekrem'in yaptığı bu isimlendirme eski belâgat kitaplarında gö-

rülmez ancak, *Miyarü'l-kelâm*'da seci-i murassa, Rezaizâde'nin seci-i mutlak tarifine yakındır. Secilerin yerlerinden kaynaklanan bu ayrılık, bir kelime ile birbirlerine bağlanıp bağlanmama- larına yol açar. Bu ölçüye göre üç türlü seci oluşur: *Mutlak seci*, *mukayyed seci* ve *mefruk seci*. Köprülü ve Şehâbeddin Süleyman da Ekrem'in bu seci tasnifine katılırlar (*Köprülüzade vd. 1330, 221*). Reşad da secinin tanımını yaptıktan sonra onu, Ekrem'in yaptığı gibi mutlak, mu- kayyed ya da rabtî olmak üzere ikiye ayırır (*Reşad 1308, 209*).

Mutlak seci: Cümle ve fıkraların aralarında yer alan seciye bu ad verilmiştir. Mutlak se- cinin ayırt edici özelliği, bir kelimeyle birbirine bağlanmamasıdır.

Fakat hasmıyla çarpışmaya başlar başlamaz sevk-i rûzgâr eczâ-yı vücudunu târümâr etti- ğinden o ateş-pâre-i celâdet yok yere kaybolup gitti. (Recaizade Ekrem 1298,352) Örneğinde se- ciyi oluşturan *rûzgâr* ve *târümâr* kelimeleri *ettiğinden* sıfat fiiliyle birleştirilemeyeceği için bu- rada mutlak seci vardır.

Mukayyed (rabtî) seci: Seciyi oluşturan kelimelerin ortak bir yardımcı fiille birbirine bağlanmasıdır.

İlahî vâkıf-ı keyfiyyet-i hâl ve âlim-i dekâyık-ı efâlsin. Örneğinde seciyi oluşturan hâl ve efâ'l kelimeleri 2.teklik şahıs geniş zamanda bildirme ekiyle birbirine bağ olduğu için, burada- ki seciye mukayyed ya da rabtî seci adı verilir.

Mefruk seci: Fasilaların sonundaki uyumda, şiirdeki redife benzer şekilde aynen tekrar eden bir kısım da bulunursa böyle secilere mefrûk seci adı verilmiştir.

Hangi Yûsuf-ı devrândır ki Züleyhâ-yı zamâne çâk etmemiş ola

ve hangi Süleymân-ı zamândır ki div-i cihân anı tutup helâk etmemiş ola

örneğinde *etmemiş ola* kelimeleri tekrar ettiği için redif, çâk ve helâk kelimeleri kafiyeye ola- rak düşünülmüş ve bu tarz seciye mefruk seci adı verilmiştir (*Kocakaplan 1992,119*).

İlâhî nefs gâzilerinün pehlevânlıkları hakkıyçün
İlâhî dil pâdişâhlarınun sultânlıkları hakkıyçün

Tazarrunname'den alınan yukarıdaki fıkra, Ekrem'in mefruk seci olarak tanımladığı seci çeşidine örneklik teşkil eder.

Bu iki temel tasnifin yanı sıra seci, iki şekilde daha tasnif edilmiştir. Bunlardan biri, Meh- met Nüzhet'in yaptığı, fasilalarındaki kelime sayısına göre secinin uzun ve kısa olmak üzere iki kısma ayrılmasıdır. Kısa secide her fıkroda 2-10 kelime vardır. Uzun seci ise, her fıkrası 11-22 kelimedenden oluşan secidir. Eğer bir secide fıkralar 22 kelimedenden daha fazlaysa, seci etkisiz hale gelir. Diğer tasnifte ise, hem klâsik tasnif hem de Ekrem'in tasnifi sentezlenerek seci sınıflan- dırılmıştır. Buna göre seci: *mukayyed*, *mutlak*, *mefruk*, *mutarraf*, *mütevazin* ve *murassa* olmak üzere 6 kısma ayrılır (*Akalın 1966, 140-141*).

Eski Belagatçılarımız nesirde secinin başarılı olarak kabul edilebilmesi bir takım şartları haiz olması gerektiği görüşündedirler. Bunlar: Cümledeki her kelimenin selîs (akıcı) olması, cümlede yer alan kelimelerin ve terkiplerin söz kusurlarından uzak olması, anlamın söze değil sözün anlama tâbi olması, bir fıkradaki anlamın diğer fıkrada aynen tekrarlanmaması, secili fasilanın mümkün olduğu kadar az harften oluşması, kelimeleri bağlama görevi üstlenmiş bir takım partisip ve edatların secide kullanılması (*Ahmed Hamdi 1293, 118*).

Seci, sözün ahengini sağlayan, ona ses olarak katkıda bulunan bir sanattır. Kulakta aynı sesi bırakan kelimelerin kafiyesi olarak tanımlanan seci, Türk edebiyatı içinde özellikle divan nesrinde önemli bir yer tutar. Fakat, seci sadece ses tekrarı olarak görülmemelidir. Bir söz sa- natı olmasının yanında söze anlam yönünden de katkı sağlar (*Saraç 2000, 227*). Edebiyatta şe- kil ve içerik birbirinden ayrı düşünülemeyeceği gibi, edebî bir eserde hiç biri diğerinden daha az önemsenemez. Tıpkı şiire ait söz sanatlarında olduğu gibi nesirde de kullanılan sanat anla- ma katkı sağladığı, içerik ve biçimin uyumuna hizmet ettiği sürece önemli ve güzeldir.

Bugünkü bilgilerimize göre seci, Arap edebiyatında ortaya çıkmış oradan İran edebiyatı- na ve bu edebiyat yoluyla Türk edebiyatına geçmiştir. Arap dilinin yapısı, seci tekniğinin doğup gelişmesinde çok etkili olmuştur. Vezin gibi bir özelliğe sahip olan Arapça, seci dışında asonans, vezin benzerliği, kelimelerin ön harflerinde benzerlik gibi ahenk unsurları yakalamak için ol- dukça elverişlidir. Fakat Türk dilinin yapısı, Arapça'dan çok farklı olduğundan fiillerle yapılan

seciler dışında, diğerleri cümle sonunda bulunmamaktadır. Bu yüzden seci türleri içinde Türk edebiyatında daha çok mutarraf secinin örnekleri görülür.

Semavî olsun ya da olmasın bir dinin öğretisini yaymayı amaçlayan kutsal kitapların ifade yapılarında şiirselliği bulmak mümkündür. Din adamları da sürekli olarak, ölçülü, uyumlu ve şiirsel bir dille konuşma yolunu seçmişlerdir. İslâm kültür dairesine giren milletlerin edebiyatında secinin bu denli yaygın olmasının sebebi Kur'an'dır. Kur'an sureleri Mekke ya da Medine'de nazil olmalarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Mekki ayetlerde Hz. Muhammed'in devlet adamı ve hukukçu kimliği ön planda değildir; bu ayetlerde hiçbir dinî pratik emredilmemiş, toplumsal hayata yönelik kısıtlamalar da getirilmemiştir. Tanrı'nın varlığı, birliği ve yüceliği anlatılarak insanlar imana davet edilmektedir. Bu surelerde cümleler kısa ve ahenkli ve secilidir (H.GİBB 1991, 249). Kur'an'ın bu üslubu, bir takım farklılıklara rağmen, cahiliye dönemi kâhinlerinin secili üslubu ile benzerlik gösterir. Bu benzerlik ve Kur'an üslubunun kutsal kabul edilmesi sebebiyle İslâm'ın ilk dönemlerinde müseccâ ifadelerle karşı olumsuz bir tavır ortaya çıkmıştır¹.

Türk edebiyatında en eski nesir örnekleri sav adı verilen atasözleridir. Manzum bir metin olmasına rağmen mukaddimesi açısından Kutadgu Bilig de Türk nesrinin gelişim çizgisi içerisinde zikredilmesi gereken bir kaynaktır. Harezmi sahasında Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiyası kısa ve secili söyleyişle dikkat çeker. Bu eser, Dede Korkut Hikâyelerindeki nesir tarzının hazırlayıcısı olmuştur.

Her ne kadar "Türk nesrinin eski zamanlarda seci gibi külfetlere düşülmeksizin yazıldığı" (Köprülüzade vd.1330, 303; Pakalın 1993,137; Olgun 1994,131) iddia edenler varsa da, Türk edebiyatının bilinen ilk yazılı metinleri olan, ve nesir halinde bulunan Orhun Yazıtları'nda da seci olduğunu ifade eden kaynaklar vardır. "Törüsün **tuta** birmiş **itü birmiş**, tört bölük köp yağı **ermiş**, kopmuş kop baz **kılmış**; Görür gözüm görmez teg bilir biligüm bilmez teg **bolıt**" (Defne1988, 117).

Türk edebiyatında, edebî eserlerin genellikle manzum oluşu aruzun ahengini mensur metinlere de taşımış ve bu ahenk nesirde kendisini seci olarak göstermiştir.

"Gâh bir servi ser-nigün idersin

._ . _ / . . . / . . .

Hün-ı dideyle lâlezâr idersin

._ . . / . . . / . . .

Yukarıdaki mensur cümle şiir mısraları gibi alt alta yazıldığı zaman aruzun fâilâtün mefâilün feülün kalıbına da uymaktadır (Banarlı 1973, 178-179).

Türk edebiyatının bilinen ilk yazılı ürünleri Yenisey ve Orhun yazıtlarıdır. Nesir alanında daha sonra Uygur metinleri de görülür. Türk nesri X. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar münferit birkaç örnek dışında kesintiye uğramıştır. Bu durumun farklı sebepleri olmakla birlikte bilim alanında Arapça, edebiyat alanında Farsça'nın kullanılması önemli nedenlerdendir. XI.yüzyılda Divanü Lugati't-Türk'te yer alan Türkçe cümle ve atasözleri de Türk nesrinin gelişim çizgisini devam ettirmesi açısından önemlidir. XII.yüzyılda Zemahşeri'nin Mukaddimetü'l-Edeb adlı eseri de aynı önemi haizdir. XIV.yüzyılda örnekleri yeniden takip etmeye başlanan Türk nesrinin, bu yüzyıldaki ürünleri, genellikle tercüme ve adapte olup, hemen hepsi didaktik mahiyettedir. Bu genellenimin tek istinası Dede Korkut Hikâyeleri olarak kabul edilebilir. Yazıya geçiriş tarihi konusunda da çeşitli görüşlerin olduğu bu hikâyeler, nazım nesir karışık halde elimizde bulunmakta olup, bunların ilk şekillerinin nazım olduğu yolunda düşünceler vardır. Ancak elimizdeki şekliyle değerlendirecek olursak, bu hikâyelerde görülen secinin, kendiliğinden doğmuş, üslûba getirdiği karakteristik bir ahenkle nesir dilinde anlatıma elverişli bir hava yarattığı görülecektir. Burada seci, hem ifadeyi etkili kılmakta hem de bellekte kalıcı olmasına hizmet etmektedir. Dede Korkut'taki seciler, asonaslar; genellikle redifli kafiye, kısmen tam kafiye şeklindedir.

.....*Birisi **solduran sopdur**, birisi **dolduran topdur***

.....*Ünüm **anlan begler**, sözüm **dinlen begler***

.....*Yiyelüm **ıçelüm**, hoş **geçelüm***

gibi hem kelimedeki hem de ekte ses uyumu gösteren redifli seci (mefruk seci) türlerine de rastlanmaktadır (*Defne 1988,118*).

Divanü Lugati't-Türk'teki Savlarda Seci

Arap Edebiyatında emsal adı verilen atasözlerinin secinin görüldüğü ilk örneklerden biri olarak gösterilmesi, atasözlerimiz olan savlarda benzer bir inceleme yapma düşüncesine yol açtı. Divanü Lugati't-Türk mukaddimesinde Kaşgarlı Mahmut, "ben bu kitabı hikmet, seci, atalar sözü, şiir, recez, nesir gibi şeylerle süsleyerek hece harfleri sırasınca tertip ettim" (*ATALAY 1991, I/5*) ifadesini kullanmıştır. Bundan, Kaşgarlı'nın bu eserde bilinçli bir şekilde seciden yararlanmış olduğunu anlamaktayız. Eserin orijinal dilinin Arapça olması, yazarın maddeleri açıklarken kullandığı ifadelerin üslup özelliğini incelememize, bu aşamada engel oluşturmaktadır. Ancak, verilen örneklerin Türkçe olması, bize örnek metinler üzerinde inceleme yapma fırsatı sağlamıştır. Eserdeki simetrik savlar seci açısından incelenmeye çalışılmıştır.

kuş kanatın
er atın

savında "kanatın" ve "atın" kelimeleri arasında seci vardır. *Kanat* ve *at* kelimelerinden sonra gelen "ı" yardımcı vokal, "n" ise vasita ekidir. İfadede yer alan unsurlar simetri oluştururlar. *Kuş-er*, *kanat-at* kelimeleri arasında yapı ve anlam paralelizmi vardır.

"Öç kek kamug kişining yalnguk üze alım bil
edhgülüğüg ugança eliging bile telim kıl"

(Herkesin öcünü başkalarının üzerinden alınacak bir alım bil, olanca kuvvetinle konuğa çok iyilik yap) savında fasılaların sonunda yer alan "bil" ve "kıl" kelimeleri seci oluştururlar. Seci, her iki kelime de emir kipinin ikinci teklik şahısındadır.

künde irük yok
begde kıyık yok

(*Güneşte gedik yok, beyde caymak yok*) savında *irük* ve *kıyık* kelimeleri seci oluşturur. Hatta bu sav, Recâizâde'nin "mefruk seci" olarak tanımladığı, şiirdeki redife benzeyen, uyak önce gelen ve tekrar eden bir ibarenin bulunduğu seci kategorisine dahil edilebilir. Savda simetri söz konusudur. *Kün* ve *beg* kelimeleri yönelme eki almış, *irük* ve *kıyık* kelimeleri herhangi bir işleme eki almamıştır. Her iki ibarede tekrar eden kısım ise "yok" kelimesidir.

almıçı arslan
berimçi sıçgan

(Alacaklı aslan, borçlu fare) savında *al-* ve *ber-* fiilleri aynı ekleri alarak isimleşmişlerdir. Seciyi oluşturan "aslan" ve "sıçgan" kelimeleri yalın haldedir.

aç ne yemes
tok ne demes

Savında *yemes* ve *demes* kelimeleri seci oluşturur. Her iki fiil köküne de geniş zamanda üçüncü teklik şahısta olumsuzluk eki gelmiştir. İbarede zıt anlamlı olan "aç" ve "tok" kelimeleri ve her iki fıkrada kullanılmış olan "ne" soru zamiri simetri oluşturur.

kişi alası İçtin
yılkı alası Taştın

(*İnsanın alası içinde, hayvanınki dışında*) savında seciyi oluşturan "içtin" ve "taştın" kelimelerinde "iç" ve "taş" isim köklerine ayrılma eki gelmiş olup, "dış" anlamına gelen "taş" ile "iç" kelimelerinde zıt anlamlılık vardır. Seciyi oluşturan bu kelimelerin dışında kalan "kişi alası" ve "yılkı alası" ifadeleri belirtisiz isim tamlaması oluştururlar. "kişi" ve "yılkı" yalın haldedir, *ala*'ya üçüncü teklik şahıs iyelik eki (tamlayan eki) gelmiştir.

ula bolsa yol azmas
bilig bolsa söz yazmas

(*Kırlarda yolu gösteren alâmet olursa yol şaşmaz, bir kişide akıl bulunursa sözünde yanılmaz*) savında *azmas* ve *yazmas* kelimeleri arasında seci vardır. "az-" ve "yaz-" fiil kökleri geniş zamanın üçüncü teklik şahısının olumsuz çekimine girmiştir. Bolsa şart ifadesi her iki fıkrada simetrik şekilde kullanılmıştır.

tagg ukrukın Egmes
tengizi kaygıkın Büğmes

(*Dağ kementle eğilmez, deniz kementle bükülmez*) savında *egmes* ve *bükmes* kelimeleri seci oluşturur. Secili her iki fiil de geniş zamanın olumsuzunun üçüncü teklik şahısıyla çekimlenmiştir. Fiillerin kök hali ise, *eg-* ve *bük-* kelimeleridir. Fiiller birbirine yakın seslerle bitse de aynı sesle bitmemektedir. *Ukruk* ve *kaygık* kelimeleri vasıta eki alıp simetri oluştururlar. *Tag* ve *tengiz* kelimelerinde ise yükleme (akuzatif) eki vardır.

oğlak	Yiliksiz
oğlan	Biligsiz

(*Oğlakta ilik, çocukta bilgi yoktur*) savında *iliksiz* ve *biligsiz* kelimeleri seci oluştururlar. Her iki kelimedeki *-siz* eki isimden isim yapan ektir. *Yilicik* ve *bilig* kelimeleri çıkakları yakın sesler olsa da aynı sesle biten kelimeler değildir. *Oğlan* ve *oğlak* kelimeleri, ses açısından birbiriyile uyumlu kelimeler olup, ibarede simetri oluştururlar.

arpasız	at	aşumas
arkasız	alp	çerig
		siyumas

(*Arpasız at koşamaz, arkasız yiğit, asker yenemez*) savında, *aşumas* ve *siyumas* kelimeleri seci oluşturur. *Aş-* ve *sı-* fiilleri *-uma* olumsuz iktidari fiil eki ile üçüncü teklik şahıs ekini almıştır. Fiil kökü olan *aş-* ve *sı-* kelimelerinde uyum yoktur. Fıkra başlarındaki *“arpa”* ve *“arka”* kelimeleri *-sız* isimden isim yapma ekini almıştır. İlk fıkradaki alp ile ikinci fıkrada onun karşılığı olan alp *çerig* ifadesinde tam paralelizmin şartı olan sayısal uyum bozulmuştur. İlk fıkrada üç, ikincisinde dört kelime olduğu için bu ifadede yarım paralelizmden söz edilebilir.

alp	erig	Yawritma
ıklaç	arkasın	Yagritma

(*Yiğit kişiyi kötüleme, yörük atın arkasını yağırlatma*) savında seciyi oluşturan *“yawritma”* ve *“yagritma”* kelimelerinin aldığı ekler aynı olsa da kelime kökleri aynı sesle bitmemiştir.

alplar	birle	Uruşma
begler	birle	Uruşma

(*Yiğitlerle vuruşma, beylerle duruşma*) savında *uruşma* ve *turuşma* kelimeleri seci oluşturmaktadır. *Ur-* ve *vur-* fiil kökleri aynı ekleri almıştır. Anlam olarak birbiriyle yakın sayılabilecek *“alp”* ve *“beg”* kelimeleri *-ler* çokluk eki almıştır. *“Birle”* her iki fıkrada da aynı görevde kullanılmıştır. Dolayısıyla fıkrada tam simetri söz konusudur.

kurug	yıgaç	Egilmes
kurmuş	kiriş	Tögülmes

(*Kuru ağaç eğilmez, kurulu kiriş düğülmez*) savında, *eg-* ve *tüg-* fiil kökleri *-l* pasiflik fiilden fiil yapan ek almış, *egil-* ve *tügül-* fiil gövdeleri ise geniş zamanın olumsuzunun üçüncü teklik şahıs ekini almıştır. Her iki fıkra, bünyesindeki kelime sayısı açısından eşittir. Tam paralelizm söz konusudur.

Kulak	eşitse	köngül	bilir
Köz	körse	üdhik	kelir

(*Kulak işitince gönül bilir, göz görünce coşkunluk gelir*) savında, *bilir* ve *gelir* kelimeleri seci oluşturur. *Bil-* ve *gel-* fiil köküne geniş zaman eki getirilmiştir, fiil köklerinde aslı ses olan *-l* ile seci sağlanmıştır. İfadenin simetrik bir yapısı vardır. *Kulak-göz, işit-gör-* kelimeleri birbiriyle paralelidir. Coşkunluk anlamına gelen *üdhik* ile gönül kelimeleri de anlam açısından ilişkili kelimelerdir.

tolum	anutsa	kulun	bolur
tulum	unutsa	bulun	bolur

(*Silahlı hazırlayan tay bulur, silahlı unutan tutsak olur*) savında, fıkra sonlarında bulunan *bulur* ve *bolur* kelimeleri seci oluştururlar. *Bul-* ve *bol-* fiilleri, geniş zamanda çekimlenmiş olup, fiil kökünün son aslı sesleri olan *-l* ile seci sağlanmıştır. Simetrik bir yapıya sahip olan ifadede *kulun* ve *bulun* kelimeleri, herhangi bir çekim eki almamıştır. Hazırlamak anlamındaki *anut-* ile *unut-* fiilleri şart kipi ekini almış, silah anlamına gelen ve her iki fıkranın ilk kelimesi olan *tolum* ise yalın halde kullanılmıştır.

tünle	bulıt	örtense	ewlük	urı	keldürmişçe	bolur
tangda	bulıt	örtense	ewge	yagı	kirmişçe	bolur

(*Akşamleyin bulut kızarırsa, kadın erkek çocuk doğurmuş gibi olur. Tan vakti bulut kızarırsa eve düşman girmiş gibi olur*) savı Ekrem'in mefruk seci (redifli seci) tanımına uyar. *-miş-çe bolur* redifi, *keldür-* ve *kir-* fiillerindeki *-r* harfi seciyi oluşturur. Fıkroda simetrik bir yapı vardır. *Tün* ve *tan* zıt anlamlı kelimelerdir. Diğer sav örneklerinde simetri oluşturan kelimelerin anlamca ilişkisi yanında, aynı eki aldıklarını da görmüştük. Burada *tün -le* vasıta ekini almışken, *tang* bulunma eki almıştır. Her iki fıkroda birbirine yapı olarak karşılık gelen *bulut* kelimesi ortak olup, yalın halde kullanılmıştır.

sakak bıçar
sakal oxşar

(*Çeneyi okşarmış gibi görünerek, sakalı keser*) bu savda her iki fıkra, kendisini oluşturan kelimelerin sayısı açısından eşittir. Klâsik seci anlayışında en makbul seci sayılan, her fıkrası iki kelimedenden oluşan seci tipindedir. Fıkranın sonunda seciyi oluşturan kelime olan *bıç-* ve *oxşa-* kelimeleri geniş zamanda çekimlenmiştir. Kelimenin kökünde ses benzerliği yoktur. *Sakak* ve *sakal* anlam açısından birbiriyle ilişkili kelimelerdir. Her iki kelime de çekim eki almamıştır.

yıgaç uçunga yel tegir
körklüg Kişiğe söz kelir

(*Ağacın ucuna yel değer, güzele söz gelir*) savında her iki fıkra da dört kelimedenden oluşmuştur. İlk kelimeler, *yıgaç* ve *körklüg* çekim eki almamıştır. *Uç* ve *kişi* kelimelerine yönelme eki gelmiştir. *Yel* ve *söz* yalındır. Fıkraların son kelimeleri olan, *teg-* ve *kel-* fiilleri geniş zamanda çekimlenmiştir. Fiil köklerinde ses benzerliği yoktur.

kuruk kaşuk ağızka yaramas
kuruğ söz kulakka yakışmas

(*Kuru kaşık ağıza yaraşmaz, kuru söz kulağa yakışmaz*) savında, her iki fıkra dörder kelimedenden oluşmuştur. İlk iki kelime her iki fıkroda yalındır. Üçüncü kelimeler, *ağız* ve *kulak* kelimeleri yönelme eki almıştır. Son kelime olan *yara-* ve *yakış-* fiilleri geniş zamanın üçüncü teklik şahıs olumsuzuyla çekimlenmiştir. Fiil köklerinin sonunda ses benzerliği yoktur. Ancak fiillerin ilk hecelerinde benzerlik söz konusudur.

tezek karda yatmas
edhgü ırsız katmas

(*Tezek karda yatmaz, iyi kötüye karışmaz*) savında fıkra sonundaki, *yatmas* ve *katmas* kelimeleri seci oluşturlar. *Yat-* ve *kat-* fiilleri, geniş zamanın üçüncü teklik şahıs olumsuz çekimiyle çekimlenmişlerdir. Fiil köklerinde seciyi oluşturacak uyum söz konusudur. Her iki fıkra, üçer kelimedenden oluşmuştur. Ancak fıkrayı oluşturan kelimelerin anlam ve yapı paralelliklerinden bahsetmek zordur.

alp çerigde
bilge tirikde

(*Yiğit savaş meydanında, akılla adam dernekte sınanır*) savında, *çerik* ve *tirik* kelimeleri, yönelme eki almıştır. Ekten önce kelimenin gövdesi sayılabilecek kısımda ses benzerliği ile seci sağlanmıştır. *Alp* ve *bilge* kelimeleri ise yalın haldedir. Seci için en makbul sayılan fıkra şekli iki kelimedenden oluşan fıkralardır. Burada da o görülmektedir. Fıkroda paralelizm söz konusudur.

kuzda kar eksümes
koyda yağ eksümes

(*Kuzeyde kar koyunda yağ eksik olmaz*) ifadesinde yine simetrik bir yapı görülür. Fıkralar eşit sayıda kelimelerden oluşmuştur. Birbirlerinin simetrik karşılığı olan, *kuz* ve *koy* kelimeleri yönelme eki almıştır. *Kar* ve *yağ* yalın haldedir. *Eksümes* yüklemi her iki fıkroda ortaktır.

kılnu bilse kızıl kedher
yaranu bilse yaşıl kedher

(*Kendini sevdirmeyi bilse kızıl giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer*) savı Ekrem'in mefruk seci olarak tanımladığı tarzdadır. *Giy-* anlamındaki *kedh-* fiili geniş zaman ekiyle çekimlenmiş ve her iki fıkra sonundaki ortak yüklem olmuştur. *Kızıl* ve *yaşıl* kelimeleri ise bünyelerindeki aslı seslerin uyumlarından ötürü seci oluşturlar. Her iki kelime de yalın haldedir.

ot	tütünsüz	bolmas
yigit	yazuksuz	bolmas

(*Ateş dumansız, genç günahsız olmaz*) savında *bol-* fiilinin olumsuz geniş zaman çekimi ile çekimlenmesi sonucu oluşan yüklem, her iki fıkranın sonunda da kullanılmıştır. *Ot* ve *yigit* kelimeleri yapısal simetri oluşturup, yalın halde kullanılmıştır. *Tütün* ve *yazuk* kelimelerine isimden isim yapma eki getirilmiştir. Ancak kelimelerdeki uyum sadece ektedir. Kelimenin kökünde ses uyumu yoktur.

kuş	yawuzı	sagzıgan
yığaç	yawuzı	azgan
yer	yawuzı	kazgan
budun	yawuzı	Barsgan

(*Kuşların kötüsü saksagan, ağaçların kötüsü yaban gülü, yerin kötüsü bataklık, halkın kötüsü de Barsganlılardır*) savı, incelediğimiz diğer savlardan farklı olarak birbirine paralel dört cümlecikten oluşur. Bu dört fıkranın ilk kelimeleri, *kuş*, *yığaç*, *yer* ve *budun* kelimeleri yalın halde kullanılmıştır. Kötü anlamına gelen *yawuz*, tamlanan eki alarak dört fıkrada da simetrik bir şekilde ikinci kelime olarak kullanılmıştır. Fıkraların sonunda bulunan, her cümlecüğün üçüncü kelimesi ise, ilk kelimeyle kıyaslandığı için anlamca ilgilidir. *Kuş-saksagan, ağaç-yaban-gülü, yer- bataklık, budun- Barsganlılar* kıyaslamasında, ikinciler birincilerin içinde bir grubu temsil etmekte, başka bir ifadeyle, ilki genel, ikincisi özeldir. Fıkra sonlarında yalın halde bulunan *sagzıgan, azgan, kazgan, Barsgan* kelimeleri seci oluştururlar.

çaxşak	üze	ot	bolmas
çakrak	birle	uwut	bolmas

(*Dağ tepesinde taşlık yer, dazda utanma olmaz*) savında, *bol-* fiilinin geniş zaman üçüncü teklik şahısta olumsuz çekimi, her iki fıkra sonunda aynı şekilde kullanılmış, *ot* ve *uwut* kelimelerinin aslı sesi olan *-t* ile seci oluşturulmuştur. Simetrik yapıdaki, *üze* ve *birle*, edat görevinde kullanılmıştır. *Çaxşak* ve *çakrak* kelimeleri her hangi bir işletme eki almamış, yalın şekildedir. Ancak, kelimelerin bünyelerindeki aslı seslerde uyum söz konusudur. Her iki fıkra da birbirine paralel dört kelimedenden oluşmuştur.

kız	birle	küreşme
kısrak	birle	yarışma

(*Kızla güreşme, kısrakla yarışma*) savı, *küreşme-* ve *yarışma-* fiillerinin emir kipinde çekimlenmesiyle oluşmuş yüklerle biten fıkralardan meydana gelir. *Yarış-* ve *küreş-* fiillerinin bünyesindeki ses uyumu seciyi oluşturur. *Kız- kısrak* simetri oluşturan yalın haldeki iki kelimedir. *Birle* edatı ise, her iki fıkranın ikinci kelimesi olarak kullanılmıştır. Fıkralarda paralelizmin uzun sayı aynılığı (kelime sayısı) vardır.

suzbuzganda	ev	bolmas
topurganda	aw	bolmas

(*Eski mezarlıkta ev olmaz, gevşek topraklı yerde av olmaz*) savı, Ekrem'in mefruk seci tanımına uygundur. *Bolmas* her iki fıkrada ortak olduğu için, redif gibi düşünülebilir. *Aw* ve *ev* kelimelerinin sonundaki *-v* sesi ile seci sağlanmış olur. Birbirine simetrik olan *suzbuzgan* ve *topurgan* aynı ekleri almış iki kelimedir. Seciyi oluşturan kelimeler ise yalın haldedir. Fıkralar üçer kelimedenden oluşmuştur.

tütüşmeginçe	tüzülmes
tüpirmeginçe	açılmas

(*Kavga etmeyince düzen olmaz, tipi olmayınca hava açılmaz*) savı, ikişer kelimeli iki fıkradan oluşmuştur. Fıkra sonlarındaki *tüzülmes* ve *açılmas* kelimeleri seciyi oluşturur. *Tüz-* ve *aç-* fiilleri edilgenlik eki alarak, olumsuz geniş zaman çekimine girmiştir. Yüklemelerin, fiilden fiil yapma eki olan *-l'*yi almadan önceki şekillerinde son ses uyumu söz konusu değildir. Ancak fiil gövdesinde ses uyumundan söz edilebilir. Her iki fıkranın ilk kelimesi fiilden türemiş isimdir ve aynı ekleri almışlardır.

"sögüşüp uruşur

otra ton titüşür" (*sövüşerek vuruşurlar, arada elbise yırtılır*) savında *titüş-* ve *uruş-* fiilleri

geniş zamanda çekimlenmişlerdir. Fiil gövdelerindeki –ş sesinin uyumu seci oluşturur. Savın simetrik bir yapısı yoktur. İlk fıkra iki, ikincisi üç kelimededen oluşur.

	muş	yakırka	tegişmes
ayur	kişi	nengi	yaraşmas

(*Kedi aslı yağa erişemez de, bana elin malı yaraşmaz der*) savında *tegişmes* ve *yaraşmas* yüklemeleri seciyi oluştururlar. Fiil köklerinde ses uyumu olmamakla beraber, fiil gövdelerindeki –ş sesi ile seci sağlanmıştır. Fıkralar simetrik değildir. İlkinde üç ikincisinde dört kelime vardır.

bilmiş		yek	
bilmemiş	kişiden	yeg	

(*Tanınmış şeytan tanınmadık adamdan iyidir*) savında fıkraların sonunda bulunan *yek* ve *yeg* kelimeleri yalnız haldedir. Her iki kelime çıkakları itibarıyla birbirine yakın harflerle bitmiştir, ancak bunlar aynı ses değildir. Fakat sav, telaffuz edildiği zaman kelimenin ilk iki harfindeki uyumun da etkisiyle seci sağlanmıştır. *Bil-* fiilinden türeyen *bilmiş* ve *bilmemiş* isimleri fıkraların başında yer alır ve kıyas görevinde bulunmaktadır. Tam paralelizmden söz edilemez ancak savda yarım paralelizm vardır.

kurmuş	kiriş	tügülmes
ukrukun	tağ	egilmes

(*Kurumuş kiriş düğümlenmez, kementle dağ eğilmez*) savında *tüg-* ve *eg-* fiil köklerinde bulunan –g sesi seciyi oluşturur. Fiil köküne gelen –l edilgenlik eki ile de uyum desteklenmiştir. Her iki fiil gövdesine, geniş zamanın üçüncü teklik şahısta olumsuz çekim eki getirilmiştir. Her iki fıkra üçer kelimededen oluşmuştur. Uzun sayısı aynılığı açısından paralelizm sağlanmıştır. *Kiriş* ve *tağ* simetrik kelimeler olup, her ikisi de yalnız haldedir. Fıkraların ilk kelimelerinde ise yapı ve anlam paralellliği yoktur. *Kurmuş*, fiilden türemiş bir isimdir. *Ukrukun* ise, vasıta eki almış bir isimdir.

telim	sözüg	uksa	bolmas
yalım	kaya	yıkısa	bolmas

(*Çok sözü anlamak olmaz, yalçın kaya yıkılmak olmaz*) savında, mefruk seci kategorisine dahil edebileceğimiz türden bir seci vardır. Her iki fıkroda simetrik olan, *uk-* ve *yık-* fiillerine şart eki getirilmiş ve her iki fıkra *bolmas* yüklemi ile sona ermiştir. *Uk-* ve *yık-* fiillerinin aslı sesi olan –k ile seci sağlanmıştır. Fıkra başlarındaki *telim* ve *yalım* kelimeleri sıfat olarak kullanılmış olup, ses açısından da uygunluk gösterirler. Her iki fıkranın ikinci kelimeleri isim durumundadır. Ancak *söz* kelimesi yükleme (akuzatif) eki almıştır, *kaya* ise yalnız durumdadır.

yaş	ot	köymes
yalafar		ölmes

(*Yaş ot yanmaz, elçi ölmez*) savında, fıkraların son kelimeleri olan, *köymes* ve *ölmes* arasında seci vardır. Bu yüklemelerin kökü olan *köy-* ve *öl-* fiillerinin bitiş sesleri arasında doğrudan bir uyum söz konusu olmamakla beraber *l* ve *y*'nin ön damak konsonantları olması sebebiyle, bu seslerin çıkakları açısından bir birlik söz konusudur. İlk fıkroda üç, ikincisinde iki kelime vardır. İlk fıkradaki *yaş ot* sıfat tamlaması durumunda olup, paraleli diğer kelimedeki *yalafar*'dır.

"*Er ir boldı*" (*Adam utandı*) savı diğerleri gibi fıkralar şeklinde karşımıza çıkan bir sav değildir. Savda *er* ve *ir* kelimeleri arasında uyum vardır. Kök halinde olan bu iki kelime seciyi oluştururlar.

avcı	neçe	Al	bilse
adhıg	ança	yol	bilir

(*Avcı ne kadar hile bilirse, ayı o kadar tuzak bilir*) savı, simetrik bir yapıya sahiptir. *Avcı-adhıg*, *neçe-ança*, *al-yol*, *bilse-bilir* kelimeleri simetrik olarak birbirinin karşılığıdır. *Avcı* ve *adhıg* çekim eki almamış halde fıkranın başında bulunur. *Neçe* ve *ança* eşitlik ekiyle yapılmış sıfatlardır. *Al* ve *yol*, yalnız halde iki kelimedir. Fıkraların sonunda *bil-* fiilinden türeyen *bilse* ve *bilir* yüklemeleri, kök olarak ses benzerliğine sahiptir. Ancak, fiil köküne gelen ekler ses açısından uyumlu değildir. Bu fiil köküne aynı ekler gelmiş olsaydı, redif gibi düşünülebilir, *al* ve *yol*

kelimelerindeki *-l* sesinin benzerliğinden ötürü mefruk seci kategorisine dahil edilebilirdi. İfade bu şekliyle mefruk seci değildir. Ancak, fıkraların simetrik yapısı, kelime köklerinde görülen uyumdan ötürü, İran edebiyatından etkilenen belâgatçılarımızın sadece vezin uygunluğunu dikkate alarak, herhangi bir ses uygunluğu aramadıkları mütevâzin seci adını verdikleri tarzda bir seci türüne dahil edilebilir. Mütevâzin secide, fıkralarda hissedilen ahenk, revî harfi dışında görülür. Burada da fıkraların bitiş harflerinde uyum yoktur. Ancak, simetrisinin yarattığı ahenk ve simetrik kelimelerin ses uyumu vardır.

üri	kopsa	oğuş	alkışur
yagı	kelse	imrem	tepreşür

(*Bir gürlütü kopsa hısım, akraba akışır, bir düşman gelse halk yerinden oynar*) savı, dörder kelime içeren birbirine simetrik iki fıkradan oluşmuştur. Fıkra başlarındaki, *üri* ve *yagı* yalın halde bulunan iki kelimedir. Birbirinin yapıca paraleli olan *kopsa* ve *kelse* kelimeleri, fiil köküne şart eki getirilerek oluşturulmuştur. *Aguş* ve *imrem* topluluk ismi bildirmesi ve yalın halde olması sebebiyle, benzerlik gösterirler. Fıkraların son kelimeleri olan *aklışur* ve *tepreşür* kelimeleri, fiil köklerine işteşlik eki ve geniş zaman çekimi gelmiş olması ortak yönleridir. Ancak fiil köklerinin aslı seslerinde bir uyum görülmez. Fıkra sonundaki kelimelerde ahenk eklerle sağlanmıştır.

erkeç	eti	em	bolur
eçkü	eti	yel	bolur

(*Erkeç eti ilaç olur, keçi eti yel olur*) savı, dörder kelimeli, birbirine simetrik iki fıkradan oluşmuştur. *Erkeç-eçkü*, *eti-eti*, *em-yel*, *bolur-bolur* birbirine paralel olan yapılarıdır. *Erkeç*, dağ keçisi, teke; *eçkü* ise keçi demektir. Her iki kelime de yalın halde kullanılmıştır. Fıkraların ikinci kelimesi ortaktır. *Eti* kelimesi, iki fıkrada da yüklem (akuzatif) eki almış durumdadır. Her iki fıkrada ilk iki kelime isim tamlaması oluşturmuştur. *Em* ve *yel* kelimeleri ise yalın haldedir. Fıkralar *bolur* yüklemi ile bitmiştir. Savdaki ahengi, sahip olduğu paralel yapının yanı sıra, fıkrada sonlarındaki *bolur* yüklemi sağlar. Klâsik seci anlayışı çerçevesinde burada seciden söz etmek mümkün değildir.

ersek	erge	tegmes
ewek	ewge	tegmes

(*Kötü kadın koca bulmaz, acele eden eve gelmez*) savı, üçer kelimedeki müteşekkil, birbirine paralel iki fıkradan oluşmuştur. *Ersek* ve *ewek* türemiş iki isimdir, ancak çekim eki almamış haldedirler. Her iki kelimenin sonunda da ses uyumu vardır. *Erge* ve *ewge* kelimeleri yönelme eki almış iki kelimedir. Kelimelerin ilk harflerinin aynılığından ve aldıkları eklerden kaynaklanan uyum vardır. Her iki fıkranın son kelimesi *tegmes*'dir. *Teg-* fiilinin olumsuz geniş zaman çekimi olan bu kelime tekrardan ötürü bir ahenk yaratır. Ancak, aynen tekrarlandığı için seci olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği kesin değildir.

izlik	bolsa	er	öldimes
içlik	bolsa	at	yagrımas

(*Çarık olsa adam ölmez, keçe olsa atın sırtı yağır olmaz (yaralanmaz)*) savı dörder kelime-lik iki fıkradan oluşmuştur. İsim köküne *-lik* eki alarak türemiş iki isimdir. Ancak herhangi bir çekim eki almamışlardır. *Bol-* fiiline *-sa* şart eki getirilerek oluşan *bolsa* fiili her iki fıkranın ikinci kelimesi olarak kullanılmıştır. İlk fıkrada kullanılan *er* kelimesinin ikincide simetriği atır. Her iki kelime de yalın haldedir. Savda yer alan benzetmede kıyas unsuru olarak kullanılmışlardır. Fıkraların son kelimeleri, *öldimes* ve *yagrımas* kelimeleridir. Fiil köklerinde herhangi bir ses uyumu söz konusu değildir. Ancak, her iki fiile de getirilen olumsuz geniş zaman ekinde dolayı bir ses uyumu vardır.

oğlak	yiliksiz
oğlan	biligsiz

(*Oğlakta ilik, çocukta bilgi yoktur*) ikişer kelimelik fıkralardan oluşan bu savda, ilk kelimeler olan, *oğlan* ve *oğlak* kelimeleri herhangi bir çekim eki almamıştır. Kelimeler yakın seslerden oluşur. İlk hece birbirinin aynı, ikinci hecede ise son harf farklıdır. Fıkraların ikinci ve son kelimeleri olan *yiliksiz* ve *biligsiz* kelimeleri, isim köküne gelen *-siz* ekiyle türemiş isimdir. An-

cak kök kelimeler olan *yilik* ve *bilig*'de ses uyumu olmasına rağmen son seslerde uyum yoktur. *-k* ve *-g*, teşekkül noktaları açısından ön damak konsonantları olduğu için, aralarında bir yakınlık söz konusudur.

tay	atatsa	at	tinur
oğul	eredhse	ata	tinur

(*Tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir*) savı da simetrik bir yapıya sahiptir.

Tay- oğul, atasa-eredhse, at-ata, tinur-tinur birbirinin yapıcı simetrisi olan kelimelerdir. *Tay* ve *oğul* gençlik ifade etmeleri sebebiyle; *ata-* ve *eredh-* yetişmek, büyümek anlamında olup, eş anlamlı kelimeler oldukları için, anlamca da paraleldir. *At* ve *ata* yalnız halde kullanılmış, aynı zamanda ses yakınlığına da sahip kelimelerdir. Fıkraların son kelimesi, *tin-* fiilinin geniş zaman çekimiyle oluşmuş *tinur* kelimesidir. Her iki fıkranın sonunda aynen tekrar eden bu kelimenin öncesinde yer alan kelime sonlarında ses uyumu yoktur.

awçı	neçe	tef	bilse
adhıg	ança	yol	bilir

(*Avcı ne kadar hile bilse, ayı o kadar yol bilir*) savını oluşturan fıkralar yapı olarak birbirine paraleldir. Yapıcı simetrik olan *awçı* ve *adhıg* kelimeleri, ayının av hayvanı olması sebebiyle anlamca da ilgilidir. İlk fıkranın ikinci kelimesi olan *neçe* ne soru zamirine eşitlik eki, simetrisi olan *ança* ise işaret zamirine eşitlik eki getirilerek oluşturulmuş bir kelimedir. *Tef* ve *yol* karşıt anlamlı olarak kabul edilebilecek yalnız halde iki kelimedir. Fıkra sonlarında ise bil-fiilinin şart ve geniş zaman şekliyle çekimlenmiş iki kelime yer almaktadır. Paralel yapı ve simetrik kelimelerdeki ses benzerliğinin cümleye kattığı ahenk hissedilir derecededir. Ancak seciden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

iş	yaragında
sart	asığında

(*İş tavında tüccar kârında*) savı birbirine paralel iki kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. *Kâr* anlamındaki *asığ* ile *tav* anlamındaki *yarag* kelimesi son harfleri açısından ses uyumu içerisindedirler. Her iki kelimeye de iyelik eki, pronominal n ve bulunma eki gelmiştir. Savın paralel yapısının yanında klâsik ölçüler içinde dahi seciden bahsetmek mümkündür. Fıkraların ilk kelimeleri olan *iş* ve *sart*(tüccar) da anlamca ilişkili kelimelerdir.

barçın	yamağı	barçınka
kariş	yamağı	karişka

(*İpekli yaması ipekliye, yünlü yaması yünliye*) savı üçer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Fıkraların son kelimesi olan *barçınka* ve *karişka* kelimeleri yönelme eki almış, ses uyumu bu ekle sağlanmıştır. Kök kelimeler olan *barçın* ve *kariş*, son sesler açısından uyum göstermezler. Paralel yapıya sahip olan bu savda ikinci kelimeler birbirinin aynı, ilk ve son kelimeler ise kök olarak aynıdır. Paralel yapının anlama ve şekle kattığı ahenk dışında bu savda klâsik ölçüler içerisinde seciden bahsetmek mümkün değildir. Ancak eklerin seci oluşturup oluşturamayacağı meselesi netlik kazandıktan sonra yeniden değerlendirilebilir.

tütüşmeginçe	tüzülmes
tüpirmeginçe	açılmas

(*Kavga etmeyince düzen olmaz, tipi olmayınca hava açılmaz*) savı ikişer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. İkinci fıkraların son kelimeleri olan *tüzülmes* ve *açılmas* yüklemeleri, *aç-* ve *tüz-* fiil köklerine fiilden fiil yapma pasiflik eki getirilerek elde edilmiştir. Fiillerin kök hallerinde son ses uyumu görülmezken gövdelerinde *-l* sesi ile sağlanan bir uyum söz konusudur. İlk kelimelerde ise kelime gövdelerine aynı çekim ekleri getirilmiştir. Fıkraların son kelimelerinde kökteki uyumdan söz etmek mümkün olmadığı için, klâsik anlamda seciden bahsetmek mümkün değildir.

er	oğlu	mungadhmas
İt	oğlu	külermes

(*İnsan oğlu sıkıntıda kalmaz, it yavrusu tökezimez*) savı, birbirine paralel iki fıkradan oluşmuştur. Her bir fıkra üç kelimedenden müteşekkildir. Fıkraların ilk kelimeleri olan *er* ve *it* arasında kıyas söz konusudur. Her iki kelime de iki harf ve tek hecelidir. Fıkraların ikinci kelime-

leri ortak olup *oglu*'dır. Fıkra sonundaki kelime köklerinde ses uyumu yoktur. Ancak, olumsuz geniş zaman ekinin her iki file de getirilmesiyle,ekin tekrarıdan kaynaklanan bir uyum söz konusudur.

sabanda	sandırış	bolsa
örtkünde	irteş	bolmas

(*Sabanda kavgı olsa harman zamanında dövüş olmaz*) savı üçer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Simetrik yapıya sahip sav, fıkraların birbirine karşılık gelen *saban-* (*örtkün*)harman/ *kavgı(sandırış)-dövüş (irteş)* kelimelerinin anlamca da ilişkili olduğu görülür. Fıkra sonlarında bol- fiilinden türemiş *bolsa* ve *bolmas* yüklemeleri vardır. Fıkra sonlarındaki bu yüklemeler seciyi oluşturacak şartları hâiz değillerdir.

kuş	balası	kusunçığ
it	balası	oxşançığ

(*Kuş yavrusu kusunç ve iğrençtir, köpek yavrusu görünüşte ele alıp oynayacak kadar güzeldir. Büyüdükten sonra iş tersine döner*) savı, üçer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Fıkraların ilk kelimeleri birer hayvan isimidir: *kuş* ve *it*. İkinci kelimer bunların yavrularını niteler durumda olup, her iki fıkrada da aynıdır. Fıkraların son kelimeleri *kusunçığ* ve *oxşançığ* kelimeleri aynı eki almıştır. Ekin yarattığı ahenk vardır, ancak kelime köklerinde uyum yoktur.

kedhüklig	ölimes
küfeçlig	kürimes

(*Kepeñeđi olan islanmaz, gemli (at) haşarılanmaz*) savı, ikişer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Simetrik kelimeler aynı ekleri almışlardır. Birinci ve ikinci fıkranın ilk kelimeleri aynı harfle başlamakta, her iki kelime beş harften oluşmuş ve *-lig* ekini almıştır. Fıkraların ikinci ve son kelimeleri ise kelime köklerinde *-i* harfinin benzerliğine sahip olup, olumsuz geniş zaman ekini alarak eklerle de ses uyumunu pekiştirmiştir.Kelime kökündeki *-i* sesi seci oluşturmuştur.

king	ton	opramas
kengelig	bilig	artamas

(*Geniş elbise yıpranmaz, dayanıklı iş bozuk olmaz*) savı üçer kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Fıkraların ilk kelimeleri *k* sesi ile başlar ve *k,n,g* sesleri benzerlik gösterir. İkinci kelimeler yalın halde kullanılmış, elbise ile iş kıyaslanmıştır. Fıkraların son kelimeleri geniş zaman olumsuz çekim ekini almıştır. *Opra-* ve *arta-* fiillerinde benzer ses olan *-a* seciyi sağlamıştır.

kaling	berse	kız	alır
kerek	bolsa	kız	alır

(*Çeyiz veren kız alır, gerekli olan bahalı alır*) savı dörder kelimelik iki fıkradan oluşmuştur. Fıkraların son iki kelimesi ortak olup, diğer iki kelimedede de (k-k; b-b/s-s) ses benzerlikleri görülmektedir. Her fıkranın ikinci kelimeleri şart cümlecığıdir. Fıkraların son iki kelimesi ortak olduğu için var olan ses uyumu şiirdeki redif gibi düşünülüp, ber- ve bol- fiil kökleri seci açısından incelendiğinde fiil köklerinde herhangi bir ses benzerliği görülmez. Ancak l ve r'nin akıcı sesler olmaları ve teşekkül noktaları açısından ön damak konsonantları olması sebebiyle dolayısıyla yakın sesler olarak kabul edilebilir.

neçe	munduz	erse	éş	edhgü
neçe	egri	erse	yol	edhgü

(*Ne kadar ahmak olsa arkadaş iyidir, ne kadar eğri olsa yol iyidir*) savında, iyi anlamındaki *edhgü* kelimesi her iki fıkranın sonunda yalın halde kullanılmıştır. Fıkraların her ikisi de *neçe* soru sıfatıyla başlamaktadır. Her iki yapıda üçüncü kelimeler cevherî fiilin şart eki almış halidir. Tam bir simetri görülen yapıda *munduz-eğri*, *éş* ve *yol* kelimeleri birbirine paralel olup, simetrik kelimeler yakın anlamlıdır. Eğrilik ve ahmaklık olumsuz ifade eden kelimelerdir. *Éş* ve *yol* kelimelerinin birlikte kullanılması buraya özgü bir durum değildir. Arkadaş yerine kullanılan *yoldaş* kelimesi, *éş* ve *yol* kelimelerinin yakın anlamlı kelimeler olduğunu destekler mahiyettedir. Savda paralel yapının yarattığı bir ahenk vardır. Şiirdeki redif karşılığı düşünülebiyecek *edhgü*, mısra başı aliterasyonunu çağrıştıran *neçe* sıfatı, birbirine paralel şart cümlecik-

leri savı şekil ve anlam yönünden destekler. Ancak savlarda incelediğimiz konu seci olduğu için, bu sava seci açısından baktığımızda, klâsik tasnifteki üç seci çeşidinden herhangi birine uymadığı görülmektedir.

Sanatlı bir mensur metnin yapısındaki ses ve söz elemanlarının tümü incelenip çözümlenmeye çalışıldıktan sonra ifade ettiği şey anlaşılabilir. Seci, bu yapıyı oluşturan elemanlardan sadece biridir. Secinin yanı sıra aliterasyon, karşılaştırma, eş ve zıt anlamlı kelimeler vb. inşa elemanlarının ortaya konulması o metnin yapısal örgüsünü daha açık şekilde ortaya koyacaktır. Bu noktadan hareketle Seci açısından incelediğimiz savlardaki inşa elemanlarını tespit etmeye çalıştık.

İnşa Elemanları²

Aliterasyon:	kuruk-kaşuk	ewek-ewge
kuş-kanat	kuz-kar	tütüşmeginçe-tüzülmes
bilig- bolsa	yıgaç- yawuz	şabanda-şandır
arpasız- at	erkeç-et	kılnu-kızıl
arkasız-alp	eçkü-et	yananu-yaşıl
kurmuş-kiriş	ersek-erge	adhıg-ança
köz-körse		

Homograflar (Benzer Yazılışlı Kelimeler)

ev-av او يek-yeg يك bulur-bolur بولور

Yakın Homograflar

er-at ار-ات	sakak-sakal ساقاق - ساقاق
arpa-arka أرقا-أرقا	kuruk-kurug قوروق-قوروق
kulun-bulun بولون-قولون	katmas-yatmas ياتماس-قاتماس
anutsa-unutsa اونوتسا-اونوتسا	telim-yalim ياليم-تاليم
bulur-bolur بولور-بولور	

Kelimelerin Menşe'i (İştikâk)

At-atat Ersek-erge Ewek-ewge

Sessel Birliğin Serbestliği

oğlak-oğlan anutsa-unutsa kuruk-kurug izlik-içlik
arpasız-arkasız sakak-sakal yatmas-katmas

Anlamca Birbiriyle ilgili Kelimeler

alp-beg yıgaç-azgan er-at awçı-adhıg
kulak-köz budun-Barsgan tay-at erkeç-eçkü
alp-çerig kız-kısarak oğul-ata iş-sart (iş-tüccar)
kuş-sagzıgan

Zıt Anlamlı Kelimeler

Aç-tok İç-taş (dış) Tün-tafi Tef-yol (hile-yol)

Karşılaştırma

Hayvanlarla Karşılaştırma:

oğlak- oğlan	alp-ıklaç (yörük at)	kuş-er
tay-oğul	kişi-yılkı	at-kanat
erkeç-eçkü	ahmçı-arslan	koy-kuz (koyun-kuzey)
kız-kısarak	berimçi-sıçgan	kuş-yıgaç

Nesnelerle Karşılaştırma:

izlik-içlik (çarık-keçe)	kün-beg	ot-yigit (ateş-yiğit)
--------------------------	---------	-----------------------

Kavramlarla Karşılaştırma:

Yek-yeg Körklüg-yıgaç

Kişilerle Yapılan Karşılaştırma:

alp-bilge alp-beg aç-tok ula(rehber)-bilge

Vezin

Mensur bir metinde vezin, ritmik bir öge olarak değerlendirilebilir; cümlelerin bölünmesi ile oluşur ve bölünlenen parçalar arasında vezin vardır. Bölünme için cümle ya da cümleciklerin birbirine paralel yapıları bir ölçü olarak ele alınabilir. Savları incelerken sadece simetrik olmasını ölçü aldığımız 52 örnekte, fıkralarındaki hece sayısı,

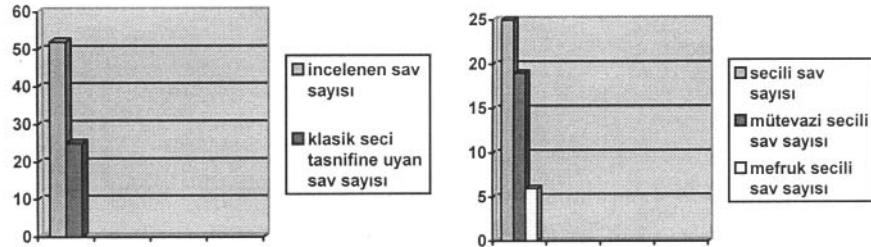
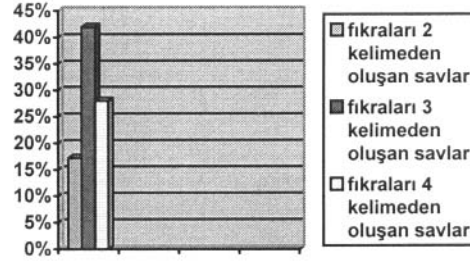
3/7 -1; 4/3 -1; 4/4 -2; 4/5 -2; 5/5 -5; 5/8 -1; 6/6 -6; 6/7 -2; 6/8 -1; 7/7 -14; 7/8 -2; 7/9 -2; 8/7 -1; 8/8 -5; 8/9 -1; 9/7 -1; 9/9 -3; 10/9 -1; 17/16 1 sav tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, 7+7 hece ölçüsünü andıran fıkralara sahip savlar örnek olarak incelediğimiz savların %27 sini oluşturmaktadır. Bunun ardından simetrik yapıları içinde en çok karşılaştığımız 6+6 heceli savlardır. İncelediğimiz örnekler içinde oranı %11.5'tir.

İncelediğimiz savlardan;

Fıkraları

2+2 kelimedenden oluşan 9; 3+3 kelimedenden oluşan 22; 4+4 kelimedenden oluşan 15; 3+4 kelimedenden oluşan 1; 7+7 kelimedenden oluşan 1; 2+3 kelimedenden oluşan 2; 3+2 kelimedenden oluşan 1; 5+5 kelimedenden oluşan 1 sav tespit edilmiştir. Fıkraları üçer kelimedenden oluşan savlar %42 ile ilk sırayı alırken, fıkraları dörder kelimedenden oluşan savlar %28'lik bir dilimi kapsamaktadır. Fıkraları ikişer kelimedenden oluşan savlar ise %17.2'lik bir orana denk gelmektedir. Fıkradaki kelime sayısının dağılımı bu üç grupta yoğunlaşmakta, diğer fıkralar kelime sayıları açısından karakteristik özellik gösterecek nitelikte görünmemektedir.

Birbirine paralel iki fıkradan oluşan 52 savın 25 tanesi Klâsik anlamda secinin şartlarını taşımaktadır. Söz konusu 25 savın 19 tanesi Sekkâkî ve Taftazânî gibi âlimlerin yaptığı klâsik Arap belâğatı tasnifine göre, mütevazî seci, 6 tanesi de Ekfem'in mefruk seci olarak tanımlandığı seci kategorisindedir.

NOTLAR

¹ Hz. Peygamber ve onun ashabından bazılarının, seciye karşı söyledikleri sözlerle ilgili nakledilen rivayetler aşağıdadır:

Hz. Muhammed'in kendisine "Era'eyte men lâ yeşrebe velâ'kel velâ sâhe festehâlle eleyse mislü zâlike batalun" şeklinde secili bir üslûpla soru yönelten birisine "Esec'an kesec'al kuhhân" yani "Kâhinlerin secisi gibi seci mi yapıyorsunuz?" dediği rivayet edilir.

İbni Abbas da dualarda seciden sakınmak gerektiğini, buna gerekçe olarak da peygamberin de o şekilde davrandığını söyler.

Muaviye, kâtibine; "Le huve ehvenu 'aleyje min zerre ev kelbun min kilâbi'l-harre" şeklinde başlayan bir mektup yazdırır. Daha sonra "min-kilâbi'l-harre" kısmını sildirek sadece "min-kilâb" kısmını bırakır. Muaviye böylece, "zerre ve harre" kelimeleri arasındaki seciyi bozmuş olur.(Ebu Hilal Askerî: Kitabu's-sinâ'ateyn'den aktaran, Sebki Şinasi C2, s.240)

² Burada, Andreas Tietze'nin "Gelibolulu Âlî'nin Nesir Üslubu" adlı çalışmasında uyguladığı yöntem kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

- AHMED CEVDET PAŞA: Belâgat-ı Osmaniye,(haz:Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Ankara 2000.
AHMED HAMDÎ: Belâgat-ı Lisan-ı Osmanî, Matbaat-ı Amire, İstanbul 1293.
AKALIN, L. Sami: Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Varlık yay., İstanbul 1966.
AKDEMİR, Hikmet: Belâgat Terimleri Ans. Nil yay., İzmir 1999.
ATALAY Besim: Divânü Lügâti't-Türk Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
ATEŞ, Ahmet: "seci" İA, MEB yay. İstanbul 1966.
E.J. BEILL: "sadjh" The Encyclopedia of Islam, Volume III, New Edition, Leiden 1995.
BANARLI, Nihad Sami: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, MEB yay, İstanbul 1973.
BİLGEGİL, Kaya: Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat), Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
ÇÖĞENLİ, M. Sadi vd.:Edebî sanatlar, Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi yay., Erzurum 1991.
DEFNE, Zeki Ömer: Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma, TDK yay., Ankara 1988.
DİRİÖZ, Meserret: "seci" Türk Ans. MEB yay Ankara 1980.
FISCHER: "kâhin" İslâm Ans., MEB yay. C 6, İstanbul 1955.
GIBB, Hamilton A.R.: İslâm Medeniyeti Üzerine Araştırmalar,(çev:Kadir Durak vd.Endülüs yay., İstanbul 1991.
İZ, Fahir: Geleneksel Düz yazımın Özellikleri, Hürriyet Gösteri Sanat-Edebiyat Dergisi, S. 17, 1982.
KOCAKAPLAN, İsa: Açıklamalı Edebî Sanatlar, MEB yay. İstanbul 1992.
KÖPRÜLÜZADE, Mehmed Fuad- Ş. Süleyman: Malumat-ı Edebiyye, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330.
KUTLU, Mustafa: "seci", TDE Ans, Dergah yay. İstanbul 1990.
OLGUN, Tahir: Edebiyat Lügati Enderun Kitabevi,İstanbul 1994.
ÖZÖN, Mustafa Nihat: Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü İnkılap Kitabevi, İstanbul 1954.
PAKALIN, Mehmet Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB yay., İstanbul 1993.
RECAİZADE MAHMUD EKREM: Talim-i Edebiyat, İstanbul 1298.
REŞAD: Talim-i Kitabet yahud Mükemmel İnşa, Asr Kütüphanesi Sahibi, 1308.
SARAÇ, Yekta: Klasik Edebiyat Bilgisi- Belâgat, Re yay., İstanbul 2000.
TIETZE, Andreas: "Gelibolulu Âlî'nin Nesir Üslubu" (çev: Filiz KILIÇ, Basılmamış Ders Notu).
ÜLKEN, Fatih: Şeyh İsmail Ankaravî'nin Miftahü'l- belâga ve Misbahü'l-fesaha'sı EÜ.SBE. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990.